

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Anmeldelse: Camilla Brudin Borg, Jørgen Bruhn & Rikard Wingård (red.): Ekokritiska metoder

Nygren, Anna

Published in:
Edda

DOI:
[10.18261/edda.110.3.6](https://doi.org/10.18261/edda.110.3.6)

Published: 12/09/2023

Document Version
Final published version

Document License
CC BY

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Nygren, A. (2023). Anmeldelse: Camilla Brudin Borg, Jørgen Bruhn & Rikard Wingård (red.): Ekokritiska metoder. *Edda*, 110(3), 203-206. <https://doi.org/10.18261/edda.110.3.6>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Camilla Brudin Borg, Jørgen Bruhn & Rikard Wingård (red.) *Ekokritiska metoder*

Lund: Studentlitteratur, 2022, 315 s. ISBN: 9789144156620

Anna Nygren

Doktorand i litteraturvetenskap, Åbo Akademi, samt adjunkt i litterär gestaltning, Göteborgs universitet.

Anna Nygrens avhandlingsarbete handlar om kollektivitet i Monika Fagerholms roman *Vem dödade bambi?* (2019), övriga forskningsintressen inkluderar genus- och queerteori – med specifikt fokus på flickforskning, ekokritik och posthumanism, samt intersektioner mellan dessa fält och neurodiversitet. Senaste publikationerna är ”Empathy with Nature and Autistic Spirituality” (*Journal of Ecohumanism*, 2023), ”Hundar, kaniner, rådjur. Kollektiv och djur(metaforer) i relation till våldtäkt i Monika Fagerholms *Vem dödade bambi?*” (*Historiska och litteraturhistoriska studier*, 2022) och ”Men i hjärtat fanns ingen annan. En studie om relationen mellan häst och flicka i Lena Furbergs *Stallgänget på Tuva*” (*Samlaren*, 2020).

anna.nygren@gu.se

Metoden som ingång till läsning av det mer-än-mänskliga

Ekokritikens framväxt inom litteraturvetenskapen framstår lätt som explosionsartad. Den har sin grund i flera frågor och påträngande behov: Här finns den politiska aspekten – som skulle kunna, lite drastiskt, formuleras i termer av *Hur kan vi läsa (och skriva) när världen går under? (Och det är vårt fel att så sker.)* Här finns den djupt filosofiska frågan om vad en människa är, var människans gränser går, och människans plats i sin omvärld – en omvärld som människan själv omskapar. Ekokritiken innefattar alltså en politisk aktualitet – som innebär att den gränsar till en aktivistisk position. Samtidigt som denna aktivistiska position inte heller kan skiljas från den filosofiska och etiska aspekten av frågan om människans relation till naturen och det icke-mänskliga, människans möjlighet, eller omöjlighet att förstå, och hur denna förståelse tenderar att röra sig in i ett våldsamt maktförhållande, eller ett omhändertagande. Genom ekokritiken sätts fokus på kulturen, och främst litteraturens, roll för relationen mellan människa och natur. Med antologin *Ekokritiska metoder* vill redaktörerna skjuta frågan om denna relation från ett ”hur ser den ut” till ett ”hur görs den”. Hur kan vi förstå och läsa kulturens förhållande till naturen? Intentionen att röra sig bort från det mänskligas gräns har tvingat fram nya metoder – dessa undersöks i antologin.

Kapitlen innefattar en rad olika ingångar till en ekokritisk läsning, där det gemensamma handlar om utvecklandet av en forskande uppmärksamhet. Redaktörerna beskriver det som att:

Uppmärksamhet är en teknik som kan utvecklas till och medvetandegöras som en metod. Uppmaningen att läsa uppmärksamt inbegriper en implicit kritik av vissa tidigare metodiska förhållningssätt med antropocentriska utgångspunkter. Ett »icke-uppmärksamt« sätt att förstå är en attityd som är ointresserad av att lyssna in den andre, av att upprätta kommunikation eller turtagning (12–13).

Uppmärksamheten innebär dock i praktiken oerhört olika saker. Björn Billings bidrag undersöker utzoomningens metodik för att genom ett planetärt perspektiv hitta andra sätt att se det hittills välkända, och hävdar därigenom att:

Den kreativa anakronismen lyder enligt en sådan uppfattning ett etiskt krav på att historisera – annorlunda. Med intresset inställt på planetaritet måste den ekokritiska historiseringen vara beredd att göra det på ett sätt som inte befäster en traditionell, humanistisk förståelse (48).

Erik van Ooijen utgår i sin tur från Timothy Mortons tanke att ”bra’ ekopoesi inte nödvändigtvis [är] den som explicit uppmanar till omsorg om naturen utan snarare en som ifrågasätter idén om Naturens naturlighet” (60) och att litteraturen kan möjliggöra omöjliga möten:

Det är förstås omöjligt att möta ett djur från en redan utdöd art. Men mötet med den märkliga främlingen förutsätter just denna öppenhet gentemot det omöjliga, eller vad Morton kallar den ’ankomst’ (”mänsklig”, ”djurisk” eller annan) som din världsbild inte väntade sig’ (81).

Här sker en spännande positionering bort från ett tydligt ansvarstagande och ett positivt omvårdande, och istället riktar sig rörelsen mot en ”mörk ekologi som, i kontrast till gröna vågens harmoniska ideal, lierar sig med gotiken och dess upptagenhet vid döden och det odöda eller spöklika” (61). Att på det sättet låta det obehagliga bli en del av uppmärksamheten innebär en förskjutning från idén att denna ska vara snäll och ömsint.

Amelie Björcks bidrag bygger vidare på hennes *Zooësis. Om kulturella gestaltningar av lantbruksdjurens tid och liv* (2019) och undersöker det mänskliga språket möjlighet att göra rättvisa åt en icke-mänsklig varelse och värld. Diskussionen går in i det etiska, som lätt blir till ett konstaterande av det omöjliga och brutala i det antropocentriska våldet. Men Björck hittar likväl en språklig möjlighet i det hon kallar metonymiska och zoopoetiska läsmetoder, som i korthet fokuserar på det kroppsliga och affektiva i språket i sig och låter närläsningen fungera som ett sätt att upptäcka detta.

Där Björck använder metonymin, tar Johanna Lindbo ett nytt grepp om metaforen. Detta görs med hjälp av ekonarratologi, nymaterialistiska begrepp som *intra-aktivitet* och *porositet*, och ett slags uppmärksamhetens lästeknik. Det som här synliggörs är att metaforen – som i ekokritiska sammanhang gärna kritiserar för att reducera det icke-mänskliga till mänskliga symboler, inte nödvändigtvis bör förstås så ensidigt – kritiken mot metaforen kan förstås som en västerländsk självkritik. Likväl är det en snarig balansgång: när är metaforen våldsamt, och när är den något annat? Handlar det om att erkänna våldsamheten men ändå fortsätta läsa?

Ann-Sofie Lönnngrens ”Maktkritik och antropocentriska läckage” kombinerar posthumanism och queerläsning i en lesbisk läsning av August Strindbergs *En dåres försvarstal*. Här hittar jag ett uttryck som kanske sätter fingret på vad hela denna bok vill göra – en vilja som fascinerar och inspirerar:

Kanske är det just när en analys når *orimliga, otroliga* resultat som vi bör beakta den särskilt noga, eftersom den då pekar mot någonting nytt, någonting som inte var allmänt vedertaget och som vi inte redan visste (152).

Likväl är det relevant att här fråga sig: Hur når en det orimliga? Och för vem är det orimligt eller otroligt?

Camilla Brudin Borg utgår i sin text från platsen. Mest spännande blir det när den fak-

tiska läsarens plats får ta del i analysen: genom forskarens rörelser i den faktiska världen som ett skuggande av texten.

Ytterligare konkreta metodologiska ingångar finns att hämta i Martin Hellströms bidrag, som låter litterursamtalet med barn och ungdomar definiera en medforskande metod, där det frågande och öppna är centralt. Brudin Borg och Hellström bjuder här in till en läsning som är att förstå som kollektiv, och i detta låter den enskilda läsarens möte med andra (läsare eller platser) omforma upplevelsen av texten. Ytterligare ett steg mot en utvidgning av litteraturbegreppet tas av W.P. Małecki och Matthew Schneider-Mayerson som använder sig av en ”empirisk ekokritik” för att undersöka litteraturens effekt på läsaren vad gäller just miljöfrågor. Litteraturen blir här med ett slags *medel*. Likaså blir kommunikativa aspekter fokus för Niklas Salmoses och Jørgen Bruhns kapitel, men här är det inte enbart det strikt litterära, utan intermediala aspekter plockas in i en diskussion av hur olika medietyper, och överföring mellan dessa, kan fungera i ett ekokritiskt perspektiv.

Rikard Wingårds bidrag kan både sägas föra tillbaka diskussionen till texten, och ta den vidare till ett mer abstrakt plan. Med utgångspunkt hos kvantfysikern David Bohm och Johann Wolfgang von Goethe förespråkar Wingård ett slags holistiskt förhållningssätt där ”mening primärt inte är ett objekt utan en *händelse* (förståelse-menande), en akt som utsluter en separation mellan subjekt och objekt” (271). Och där Goethes ”omsorgsfull empirism” (*zarte Empirie*) blir ett sätt att ”istället för att betrakta fenomen utifrån, som färdiga objekt, försök[a att] genom en organisk, deltagande akt gå in i dem, in i deras delar, följa det i sinnet färdigskapade objektet bakåt till dess ursprung i framträdandet (277). Detta läser jag som en svårgrädd och riskfylld (som kräver ständiga frågor som: Hur nära kan en komma? Var dras gränser mellan omsorg, våld och fetisivering?), om än nödvändig position – vilken går in i det Cecilia Åsberg menar när hon beskriver en mer-än-mänsklig humaniora som ett sätt att snarare skapa *handling* än *mening*.

Att ekokritiken har en ideologisk och etisk aspekt som är både omtvistad och som uppmuntrar till en kritik av kritiken, framkommer tydligt i den diskussion mellan Espen Stueland och Sissel Furuseth som bland annat förts i *Edda* (2/2021 samt 1/2022), kring läsningen av Carl Frode Tillers roman *Begynnelse* (2017). Furuseth påpekar här att Stueland i sin ekokritiska läsning av romanen missar bilismens och oljans roll i dramat, vilket leder till en diskussion dels om bilens roll för berättelsen, dels om oljans roll för det ekokritiska perspektivet. Att uppmärksamma oljan sätter fingret på en våldsam aspekt av det antropocentriska, samt den sociala förnekelse som är knuten till denna. Att istället vända blicken mot andra aspekter av texten och dess skildring av naturen ger istället en ingång till en antropocentrisk uppmärksamhet på det anti-antropocentriska: Stueland påpekar exempelvis hur det i Tillers roman som vid första anblick framstår som enbart estetiska naturskildringar, vid en djupare undersökning visar sig vara en grundlig och vetenskapligt inriktad analys av biodiversitet och hotet mot denna.

Diskussionen riskerar att hamna i närheten av det som kallas *whataboutism*, där en kritik avfärdas genom ett påpekande att en annan kritisk aspekt missas. (Ordet *whataboutism* togs in i den svenska nyordlistan 2018). Detta leder in i frågan om hur vida ekokritikens anspråk rimligtvis kan vara, och om en begränsning är av ondo eller godo. Stuelands sista kommentar har rubriken ”Økokritikkens tilkortkommenhet” och uppmanar till frågan huruvida en brist också kan vara en produktiv eller rimlig begränsning, och vad det etiska anspråket kan vara – för det litteraturvetenskapliga begreppet och för litteraturvetarens analys.

Det som dock Stuelands och Furuseths diskussion sätter fingret på, och som eventuellt saknas i *Ekokritiska metoder* är det nationella perspektivet som kommer in i och med att

oljeindustrin förs in. Jag saknar kanske en diskussion om hur nationella perspektiv – i detta exempel den norska oljeindustrin – inverkar på upplevelsen av naturen och möjligheten att skriva och läsa det icke-mänskliga. En fråga som också låter miljöbegreppet knyta an till nationalromantiska användningar av naturen i konsten, liksom till frågor om ägande och juridiska aspekter. Här riskerar mina invändningar såklart att likväl hamna i samma whataboutism–den position som *hur*-fokuset möjliggör ett undvikande av.

Det jag ser som *Ekokritiska metodens* främsta bidrag är just det som poängteras i titeln: Metoderna. Att lyfta, eller förskjuta, ekokritikens teorier och perspektiv till en fråga om metod sätter fingret på hur det snarare än att handla om *vad* en tänker, läser och tolkar, rör sig om *hur* en gör det. Det metodologiska fokuset kan sägas ligga i tiden. I och med det inflytande som Toril Mois, Rita Felskis och Eve Kosovsky Sedgwick's uppgörelser med det "teoretiska" har, har litteraturvetenskapen, eller delar av den, placerats i en läsningsposition där metoden för läsning blivit till ett ständigt omprövande. Här bör påpekas att jag läser Moi annorlunda än antologiintroduktionens författare, samt i polemik med Moi själv, som inte ser *läsning som metod*, utan ser det som en enda sak: Att läsa – jag vill påstå att just detta *läsande* är en tydlig metod, och att just den rörelse Moi gör, bort från det teoretiska, snarare påpekar att läsning i sig *är* en metod. Att benämna det "metod" tycks dock vara Moi främmande – att denna antologi sätter begreppet i centrum känns därför uppfriskande.

Såklart är inte detta omprövande något nytt och metoddiskussionen är det inte heller, men det kan anas ett uppsving för den, som också kan knytas till de diskussioner som väcks av feministiska, queera och raskritiska ingångar genom frågan om *vem* som läser. Här ser jag dock frågan om *hur*, om själva metoden för läsningen istället för läsaren som person, som betydligt mer produktiv. När det gäller just det ekokritiska är detta också nödvändigt; vilken läsare skulle utifrån sin identitet kunna hävda sin "rätt" att, för att uttrycka det med Peter Degermans ord "tala för det gröna i lövet" (Degermans verk med denna titel, och undertiteln "Ekopoesi som estetik och aktivism" (2018) kan eventuellt läsas som en trig-gande faktor till denna antologis framväxt). *Hur* blir med nödvändighet det absolut centrala.

Frågan är dock: Hur långt sträcker sig *hur*? Jag ser en viss fara i att litteraturen, när den rör sig för långt bort från texten, riskerar att reduceras till verktyg. Likväl är det kanske just i skärningspunkten mellan texten som verktyg, texten som analysobjekt, och texten som något potentiellt *ytterligare* eller *annat*, som den ekokritiska metoden och ingången har sin möjlighet. Jag läser *Ekokritiska metoder* som en uppmaning att läsa text utifrån en *orimlig* position, som öppnar upp för det *ännu inte begripliga*, och låter såväl läsakten som den lästa texten utgöra ett möte mellan det kända och det främmande, det oväntade och det nära. Det är en utopisk läsning, som också måste ta hänsyn till det problematiska, men som i sitt problematiserande ändå bör tillåta sig att, med Donna Haraways ord, "stay with the trouble".